

SUBHÎ PAŞA, Abdüllatif

(Nisan 1865) tarihinde Osmanlı maliyesi ve ıslahı hakkında Sultan Abdülaziz'e sunmuş olduğu bir risâle olup aynı tarihte İstanbul'da bastırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahval Defteri* (DH. SAİD.d), nr. 1/126; BA, Sadaret Mektûbî Kalemî, Mühimme (A.MKT.MHM), nr. 445/99; BA, Ali Fuad Türkgeldi Evrakı (HSD.AFT), nr. 9/15, 12/168; BA, İrade-Dahiliye (İ.DH), nr. 961/75996, 973/76882, 975/77000; Lutfi, *Tarih*, X, 37-38, 87, 105, 125; XII, 9, 13; XIII, 29, 32; İbnülemin Mahmud Kemal – Hüseyin Hüsameddin [Yasar], *Evkâf-ı Hümâyun Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâlî*, İstanbul 1335, s. 104-110; Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul 1968, s. 27-35; Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, Ankara 1977, III, 454-469; Babinger (Çok), s. 400-401; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform: 1836-1856*, İstanbul 1993, s. 214, 245; Abdülhak Şinasi [Hisar], "Bizde Müzeciliğin Başlangıçları", *Ülkü*, sy. 8, Ankara 1933, s. 135-137; K. M. MacKenzie, "Abdullatif Suphi Pasha, A Renowned Turkish Numismatist", *Numismatic Circular*, LXXXVI/12, London 1978, s. 582-583; Cevriye Artuk, "Nüsmatik İlimine Yardım Edenlerden Birkaçı", *Türk Nüsmatik Derneği Bülteni*, sy. 9, İstanbul 1982, s. 22; Arslan Terzioğlu, "Abdüllatif Suphi Paşa Konağı", *Antika*, sy. 17, İstanbul 1986, s. 13-15.

ALİ AKYILDIZ

SUBHÎ es-SÂLİH

(صحي الصالح)

Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih el-Lübânî
(1926-1986)

Lübnanlı âlim.

Lübnan sınırları içinde yer alan Trablusşam'da doğdu. İlk öğrenimini orada gördü. Dinî eğitimini almaya başladığı 1938 yılında hutbe okumaya başladı. Güçlü hitabeti dolayısıyla hutbeleri büyük ilgi gördü. 1947'de Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesi'ni ve 1950'de Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1949 yılında Ezher'de doktorasını ve 1950'de gittiği Paris'te önce Arap edebiyatı alanında lisansını tamamladı. Doktora hazırlık tezi olarak "l'Au-delà dans le Coran" adlı çalışmasını, ardından "Les délices et les tourments de l'Islam et esprit" adlı doktora tezini hazırladı. 1954'te Sorbon Üniversitesi'nden doktora diploması aldı. Paris'te iken birlikte doktora yaptıkları İffet Akkârî ile evlendi.

Paris'te bulunduğu dönemde Muhammed Hamidullah ile İslâm Kültür Merkezi'ni kurdu ve Paris Camii'nde cuma hutbeleri okudu; bölgedeki müslüman teşki-

lâtlarında yoğun faaliyetlerde bulundu. Kuzey Afrikalı müslümanların eğitimine ve Arapça öğrenimine katkı sağladı. Batılılar'ın yeni bir usulle İslâm'ı öğrenmesi konusunda büyük gayretleri oldu. Paris'te geçirdiği dört yılın ardından Trablusşam'a döndü. Bağdat'ta (1954-1956), Dimaşk Üniversitesi'nde (1956-1963), 1963'ten vefatına kadar Beyrut Üniversitesi Külliyyetü'l-âdâb ve'l-ulûmî'l-insânîyye'de ve Ürdün Üniversitesi Usûlüddin Fakültesi'nde (1971-1983) öğretim üyeliği görevinde bulundu. Bu kurumlarda zaman zaman dekanlık, bölüm başkanlığı gibi görevleri de yürüttü. Beyrut Arap ve Lübnan üniversitelerinde fikhü'l-luga ve İslâm'la ilgili dersler okuttu. Riyad'daki Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd, Tunus Üniversitesi'ne bağlı Külliyyetü'z-Zeytûniyye li's-şerîa ve Usûlüddin gibi kuruluşlarda misafir öğretim üyesi olarak görevler üstlendi. Fransa'da Lyon (III) Üniversitesi'nde İslâm Medeniyeti ve Dili Bölümü'nde, Paris (II) Üniversitesi Hukuk, İktisat ve Sosyoloji bölümlerinde İslâm hukuku ve fikhü'l-luga ile ilgili doktora tezleri yönetti.

Başkanlığını Lübnan Cumhuriyeti müftüsünün yaptığı, Lübnan'ın en yüksek dinî otoritesi konumundaki el-Meclisü'l-İslâmiyyü's-şer'iyyü'l-a'lâ vekilliği yanında Râbıtâtü Ulemâi Lübnân'ın, el-Cebhetü'l-İslâmiyyetü'l-vataniyye ve el-Lecnetü'l-ulyâ li'l-karnî'l-hâmis aşri'l-hicrî'nin genel başkanlığını yaptı. Kahire, Dimaşk, Bağdat ve Fas'ta pek çok ilmî toplantıya katıldı. Aynı zamanda Kahire'de Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, Fas'ta Akademiyetü'l-memleketi'l-Mağribiyye, Bağdat'ta el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-İrâkî, Lecnetü'l-İşrâfi'l-ulyâ ale'l-Mevsûati'l-Arabiyyetü'l-kübrâ gibi kuruluşların üyesiydi. el-Munazzametü'l-Arabiyye li't-terbiye ve's-sekâfe ve'l-ulûm kendisini "et-Tefkîrü'l-ictihâdî fi'l-İslâm" ödülüne lâyık gördü. Lübnan'da yoğun biçimde devam eden iç karışıklıklar sırasında 7 Ekim 1986'da Beyrut'un Sâğıyetülcenzir Meydanı'nda rastgele sıkılan bir kurşunla öldü. Subhî es-Sâlih'in vefatının yıl dönümünde Beyrut'ta Meâlimü't-tecdîd fi fikri's-şehîdî'd-doktor Subhî es-Sâlih rahimehullâhi teâlâ adlı uluslararası bir ilmî toplantı düzenlenerek (3-4 Kasım 2006) onun İslâm dünyasındaki etkileri, fikhçiliği, dilçiliği, Kur'ânî yaklaşımının İslâmî ilimlere bakışına etkisi, teccid düşüncesi, erken dönem hadis tedvinini konusuna dair şarkiyatçılara yönelttiği eleştirileri, Batılılar'ın İslâm'a yaklaşımlarına bakışı, güncel

konular gibi meseleler Arap ve Batılı araştırmacılar tarafından tartışılmıştır.

Arap dünyasında, Kuzey Afrika ve Batı'da yirmiyi aşkın ülkeye ilmî seyahatlerde bulunan ve konferanslar veren Subhî es-Sâlih, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1978'de İstanbul'da düzenlenen Rû'yet-i Hilâl Konferansı için Türkiye'ye gelmiştir. Subhî es-Sâlih ictihad kapısının açık olduğunu ve İslâm düşüncesinin teccidini savunan, yazdığı eserlerde bu yaklaşımını ortaya koyan, Doğu'nun ve Batı'nın birikimini hazmedip günümüz toplumuna sunmuş bir düşünürdür. A. Sprenger, J. Sauvaget, I. Goldziher, W. Ahlwardt, F. Wüstenfeld, R. Blachère, C. Brockelmann, Frankel, Louis Gardet, M. Henri Laoust gibi şarkiyatçıların İslâm ve özellikle hadis hakkındaki iddialarına eserlerinde cevaplar vermiştir. Onun Fransızca'yı çok iyi bildiği ve Fransız kültürünün bölgedeki yoğun etkisi dolayısıyla Kuzey Afrika'da tanınip eserlerinden istifade edildiği bilinmektedir. Ayrıca Fas'ta ed-Dürûsü'l-Haseniyye denilen ve kralın huzurunda halen sürdürülen geleneksel ilmî sohbetlere 1963 yılında bir süre o da katılmıştır.

Eserleri. 1. *Mebâhiş fi 'ulûmî'l-hadîs ve muştalâhuh* (Dimaşk 1379/1959, 1383/1963; Beyrut 1384/1965 [15. bs.], 1388/1969, 1390/1970, 1392/1972, 1396/1976, 1411/1991). M. Yaşar Kandemir tarafından *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Ankara 1971, 1973, 1981; İstanbul 1996). 2. *Mebâhiş fi 'ulûmî'l-Kur'ân* (Dimaşk 1377/1958; Beyrut 1383/1964, 1968, 1392/1972, 1401/1981, 1983, 1406/1985). Eseri M. Sait Şimşek *Kur'an İlimleri* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (Konya, ts. [Hibaş Yayınları]). Bu iki eser Urduca'ya da çevrilmiştir. 3. *Dirâsât fi fikhî'l-luga* (Dimaşk 1379/1960; Beyrut 1382/1962, 1392/1972, 1393/1973, 1402/1982, 1407/1986 [11. bs.], 1412/1992). Alanının önemli kaynaklarından olan eserin bazı Arap üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulduğu belirtilmektedir. 4. *en-Nüzumü'l-İslâmiyye neş'etühâ ve tetavvürühâ*. Müellifin İslâm'ın temel esaslarını modern sistemlerle mukayese ettiği, geçmiş medeniyetlerden İslâm'ın benimsenip devam ettirdiği uygulamaları ortaya koyduğu bir çalışması olup (Beyrut 1385/1965, 1388/1968, 1401/1981 [6. bs.], 1409/1990) İbrahim Sarmış tarafından *İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri: Doğuşu ve Gelişmesi* (İstanbul 1981, 1983) ve daha sonra *İslâmî Kurumlar* (Ankara 1999) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. 5. *el-*

İslâm ve müstakbelü'l-ḥaḍâra (Beyrut 1401/1981, 1410/1990; Dimaşk 1410/1990). Muhammed Abdüsselâm el-Cefâirî kitap üzerine "Dirâse li-Kitâbi'l-İslâm ve müstakbelü'l-ḥaḍâra li-Şubḥî eş-Şâlih" başlığıyla bir değerlendirme yazısı yazmıştır (*Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye*, VIII [Trablus 1991], s. 194-210). **6.** *Me'âlimü's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut 1381/1961, 1395/1975, 1398/1978). İslâm kültürüne dair bilgiler veren eserde usûl-i fıkıh, fıkıh tarihi, ictehad ve bazı çağdaş meseleler incelenmiştir. **7.** *el-İslâm ve'l-mücteme'u'l-âsrî* (Beyrut 1398/1978, 1983). **8.** *Menhelü'l-vâridin Şerhu Riyâzi's-şâlihîn* (I-II, Beyrut 1389/1969, 1392/1972, 1397/1977, 1985 [15. bs.]). **9.** *Şurûḥ edebîyye li-nümûzec mine'l-eḥâdîsi's-şerîf* (Beyrut 1977). Kitabın birinci bölümünde Hz. Peygamber'in belâgatı konu edilmiş, ikinci bölümünde Resûl-i Ekrem'in hikmetli ve belîğ ifadelerinden seçme hadisler şerhedilmiştir. **10.** *el-Mer'e fi'l-İslâm* (Beyrut 1400/1980). **11.** *La vie future selon le Coran* (Paris 1390/1970, 1986). Kur'an'a göre âhiret hayatının geçmişte ve günümüzdeki pek çok mezhebin, kelâmci, müfessir, muhaddis ve mutasavvıfın görüşleriyle birlikte incelendiği eser Şerafettin Gölcük tarafından *Ölümden Sonra Diriliş: Âyet ve Hadislerle Cennet-Cehennem* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1981). **12.** *Réponse de l'Islam aux défis de notre temps: entretiens. Çağdaş problemlere ilim ve dinin yaklaşımının ele alındığı bir eserdir* (Beyrut 1979).

Subḥî es-Sâlih, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Aḥkâmü ehli'z-zimne* (I-II, Dimaşk 1961; I-II, Beyrut 1393/1973, 1401/1981) ve Şerîf er-Radî'nin Hz. Ali'ye nisbet edilen rivayetleri topladığı *Nehcü'l-belâğa* (Beyrut 1387/1967; Kum 1395/1975) adlı eserlerini tahkik ederek neşretmiştir. Büyük ölçüde Muhammed Abduh neşrine dayanarak yayımladığı ve sonuna yirmi ayrı fihrist eklediği *Nehcü'l-belâğa* neşri titiz bir neşir olmaması yönünden eleştirilmiştir. Ayrıca Louis Gardet'nin George Anawati ile birlikte hazırladığı *Introduction à la théologie musulmane: Essai de théologie comparée* adlı eseri (Paris 1948) Ferîd Cebr ile birlikte *Felsefetü'l-fikri'd-dînî beyne'l-İslâm ve'l-Mesîhiyye* adıyla Arapça'ya tercüme etmiş (I-III, Beyrut 1967-1969, 1398-1403/1978-1983), Fransızca aslı tek cilt olan eser Subḥî es-Sâlih'in İslâm, Ferîd Cebr'in Hıristiyanlık'la ilgili ekleriyle üç cilde ulaşmıştır. Öte yandan Subḥî es-Sâlih, *Le Coran inimitable* adıyla De-

nise Mason tarafından yapılan Kur'an çevirisinin başına "Essai d'interprétation du coran inimitable" başlıklı bir tanıtım / değerlendirme yazısı yazmıştır (Kahire, ts.). 1975 yılından itibaren Süheyl İdrîs ile birlikte hazırladıkları *el-Mu'cemü'l-ʿArabî* ve *el-Mu'cemü'l-Fransî*'nin ikmali yönünde büyük mesafe alınmışsa da Subḥî es-Sâlih'in vefatı sebebiyle bu eserler tamamlanamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Alâvine, *Zeylû'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 103; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimme-tü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, I, 241-242; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 129; Mâcid ed-Dervîş, "et-Tedvînu'l-mübekkir li's-sünne beyne's-şehîdî'd-duktûr Şubḥî eş-Şâlih ve'l-müsteşîkin kurâ'a fi kitâbi 'Ulûmi'l-hadîs ve muştalahuh", *el-Mü'temerü'd-devlî ḥavle me'âlimi't-tecdid fi fikri's-şehîdî'd-duktûri's-şeyḥ Şubḥî eş-Şâlih rahîmehullâh*, s. 1-28 (yayımlanmamış tebliğ maddenin doküman poşetindedir); Abbas Mahmûd el-Arab, "Tehâvürü'd-duktûr Şubḥî eş-Şâlih ḥavle'l-Karsane fi'l-mefhûmi'l-İslâmî", *Mecelletü'l-fikri'l-İslâmî*, VI, Hartûm 1406/1986, s. 15; M. Ahmed el-Kâbisî, "Duktûr Şubḥî eş-Şâlih fi âhiri hadîsi şahafî kabîle igtiyâlih", *el-Menhel*, XLVIII/449, Cidde 1407/1986, s. 130-135; "et-Ta'rif bi'd-duktûr Şubḥî eş-Şâlih", *Mecelletü'l-ʿArabîyye li's-şekâfe*, VI/11, Tunus 1406/1986, s. 107-115; Abdülhâdî Bû Tâlib, "Vedâ'an refîkuna Şubḥî eş-Şâlih", *el-Akademîyye*, sy. 4, Rabat 1408/1987, s. 339-342.

İBRAHİM HATİBOĞLU

SUBHİEZEL

(صبح أزل)

Subh-i Ezel Mîrzâ Yahyâ en-Nûrî
(ö. 1912)

Bâbilîğin kurucusu
Mîrza Ali Muhammed eş-Şîrâzî'nin
ölümünden sonrası için
tayin ettiği vekili,
Ezeliyye adıyla anılan
Bahâî kolunun lideri
(bk. BAHÂİLİK).

SUBHU'İ-A'ŞÂ

(صبح الأعشى)

Kalkaşendî'nin
(ö. 821/1418)
inşâ sanatının
en güzel örneği sayılan
ansiklopedik eseri
(bk. KALKAŞENDİ).

SUBKÎ

(bk. SÜBKÎ).

SUÇ

İşleyene
cezaî müeyyide uygulanması
öngörülmüş yasak fiil anlamında
fıkıh ve hukuk terimi.

Türkçe bir kelime olan suç sözlükte "törelere ve ahlâk kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurullarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem" mânasına gelir. Günümüz hukuk incelemelerinde suç için terim olarak, esas alınan felsefî görüşe veya suçun genel unsurları teorisi bakımından varılan neticeye göre değişik tanımlar yapılmıştır (aş. bk.). Klasik fıkıhta dar anlamıyla suç karşılayan genel kabul görmüş bir terim yoktur. Cürm ve cerîme kelimeleri fıkıhta günah, suç ve haksız fiili kapsayacak genişlikte kullanılır. Mâverdî cerîmenin çoğulu olan cerâîmi "Allah'ın had veya ta'zîr cezasıyla caydırdığı şer'î yasaklar" (yasak fiiller) şeklinde tarif etmişse de (*el-Aḥkâmü's-sultânîyye*, s. 219) bu kullanım fıkıh literatüründe yaygınlaşmamıştır. Genel olarak "suç" anlamını da karşılamakla birlikte cinâyet kelimesi yaygın biçimde adam öldürme ve yaralama (mües-sir fiil) suçları için kullanılır (Osman b. Ali ez-Zeylâfî, VI, 97). Âyet ve hadislerde cerm kökünden türeyen kelimeler suç ve günah işlemeyi ifade etmek üzere sıkça geçer (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "csm" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "csm" md.). Cürüm yanında cünha ve kabâhat de modern dönemde Türk Ceza Hukuku'nda "suç" mânasında kullanılan kavramlardır. Çağdaş Arapça'da suç terimi umumiyetle cerîme veya cinayet kelimeleriyle ifade edilmektedir.

Modern hukukta suç genel teorisi suçun ne olduğunu ve diğer hukuka aykırı fiillerden nasıl ayırt edildiğini, suçun varlığı için zorunlu olan unsurları, suça etki eden (ağırlaştırıcı ve hafifleten) sebepleri, suçu cezalandırılabilir hale getiren şartları, suçun ne zaman ortadan kalktığını inceler; ardından çeşitli suçları hangi hukukî değeri korumayı amaçladığını dikkate alarak kişilere karşı işlenen suçlar, mal varlığı aleyhine işlenen suçlar vb. şekillerde gruplara ayırıp bunlara özgü teorik meseleleri ele alır (Dönmezer – Erman, I, 305). Günümüzde hâkim anlayış ceza hukukunun bu şekilde ele alınması yönündeyken İngiliz hukuku gibi meselecî (kazüistik) metodu takip eden sistemler de vardır. Fıkıhta suçlar "cinâyât, kısas, diyât, ukûbât, hudûd, serika, eşribe" gibi başlıklar altında